

JEAN - JACQUES ROUSSEAU

(1712-1778)

Ünlü düşünür Jean-Jacques Rousseau 1712'de İsviçre'nin Cenevre kentinde doğdu. Annesi doğumdan kısa süre sonra öldü, babası ise Rousseau on yaşındayken sürgüne gönderildi ve O'nu ardında bırakarak Cenevre'den ayrıldı. Rousseau da 1728 yılında, on altı yaşındayken Cenevre'yi terk etti. Uzun yıllar boyu Rousseau; bir yerden diğerine, bir işten ötekine gezip duran bir meçhuldü. Birkaç gönül ilişkisi olmuştu; bunlardan biri de O'ndan beş evlilik dışı çocuk dünyaya getiren Therese Levasseur ile olan ilişkiydi. Çocukların beşini de kimsesizler yurduna yerleştirdi. (En sonunda, elli altı yaşına geldiğinde Therese ile evlendi.)

Rousseau 1750'de otuz sekiz yaşındayken aniden ün kazandı. Dijon akademisi bilim ve sanatın toplum ve ahlaka yararlı olup olmadığı konusunda ödüllü bir deneme yarışması açmıştı. Rousseau'nun bilim ve sanatta kaydedilen ilerlemelerin net sonucunun insanoğlu için yararlı olmadığı sonucuna vardığı denemesi birincilik ödülünü aldı ve O'nu derhal meşhur etti. Ardından; aralarında "Eşitsizliğin Kökeni Üzerine Konuşma" (1755), "La Nouvelle Heloise" (1761), "Emile" (1762), "Sosyal Sözleşme" (1762) ve "İtiraf"ın (1770) da bulunduğu diğer eserler geldi ve hepsi Rousseau'nun saygınlığının artmasına katkıda bulundu. Müziğe her zaman büyük ilgi duymuş olan Rousseau, bu eserlerin yanı sıra iki de opera yazdı: "Les muses galantes" ve "Le devin du village".

Başlangıçta Fransız Aydınlanmasının özgürlükçü yazarlarından bazılarının (Denis Diderot ve Jean d'Alembert) arkadaşı olan Rousseau'nun fikirleri, zaman içinde bu kişilerin fikirlerinden ciddi ölçüde sapmaya başladı. Voltaire'in Cenevre'de bir tiyatro kurulması önerisine karşı çıkarak (Rousseau tiyatronun bir ahlaksızlık okulu olduğunu ileri sürüyordu.) O'nun ömür boyu sürecektir düşmanlığı kazandı. Bundan başka, Rousseau'nun genelde içinde bulunduğu duygusal ruh hali, Voltaire ve "Ansiklopediciler" in akılla düşünce tarzlarıyla keskin bir tezat oluşturuyordu. 1762'den sonra, siyasi yazılarından dolayı Rousseau'nun başı yetkililerle ciddi boyutlarda derde girdi. Yandaşlarından bazıları O'ndan soğumuştur ve tam bu sıralarda paranoya belirtileri göstermeye başladı. Kendisiyle dostluk kurmak isteyenler olmasına rağmen, Rousseau kuşkucu ve düşmanca tavırlar takınarak hemen hepsiyle tartışıyordu. Hayatının son yirmi yılını huysuz ve son derece mutsuz bir insan olarak geçirdi. 1778'de Ermonville, Fransa'da öldü.

Rousseau'nun eserlerinin sosyalizm, milliyetçilik, romantizm, totaliterlik ve akılcılık karşıtı düşüncelerin yükselişinde önemli bir etken olduğu; yanı sıra Fransız devriminin oluşumuna hizmet ettiği ve demokrasi, eşitlik ideallerine elle tutulur katkılarda bulunduğu söylenir. Eğitim

kuramı üzerinde en önemli etkiyi yapmış olduğu için övülür. Eserlerinden; insanların neredeyse istisnasız olarak çevrelerinin ürünü (dolayısıyla da işlenmeye son derece uygun) oldukları teorisinin çıkartabildiği iddia edilir. Bir de; modern teknoloji ve toplumun kötü olduğu düşüncesi ve "soylu yerli" fikrinin ortaya atılması O'na atfedilir. Bu kavramların hepsi gerçekten kendisine ait olsaydı, Rousseau bu listede çok daha üst sıralarda bir yer hak ederdi. Ama bana öyle geliyor ki; bu iddiaların çoğu doğru değildir ya da fena halde abartılıdır.

Örneğin "soylu yerli" kavramını düşünün, öncelikle Rousseau bu deyişimi asla kullanmamıştır; ayrıca ne Güney denizi adalarında yaşayan yerlilere ne de Amerikan Kızılderililerine hayranlık beslememiştir. Üstüne üstlük "Soylu yerli" kavramı, Rousseau'nun yaşadığı dönemden çok önce herkesçe bilinen bir kavramdı ve tanınmış İngiliz şairi John Dryden tıpa tıp aynı sözleri Rousseau'nun doğumundan yüzyıl önce kullanmıştı. Toplumun kötü olduğuna inandığını gösterir bir tutumu da olmamıştır. Tam tersine, toplumun insan için gerekli olduğunda her zaman ısrar etmiştir.

"Sosyal sözleşme" düşüncesini Rousseau'nun ortaya atmış olduğu da tamamen yanlıştır. Bu fikir, eserleri daha Rousseau doğmadan yayınlanmış olan John Locke tarafından enine boyuna tartışılmıştır. Hatta, ünlü İngiliz düşünürü Thomas Hobbes sosyal sözleşme düşüncesini Locke'dan da önce gündeme getirmiştir.

Teknolojiye karşı oluşunun herhangi bir etkisi olmuş mudur? Şurası oldukça açıktır ki, Rousseau'nun ölümünden bu yana geçen iki yüzyıl teknolojiye hiç tahmin edilmeyen bir büyümeye şahitlik etmiştir. Teknolojinin bu denli aleyhinde bulunmakla hiçbir etki yaratmadığı görülmektedir. Dahası; günümüzde var olan teknoloji aleyhtarlığı eğilimleri Rousseau'nun yazdıklarından kaynaklanıyor olmaktan çok, teknolojiye hiçbir kısıtlama getirilmemesinin geçtiğimiz yüzyılda yarattığı istenmeyen etkilere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Çevresel etkenlerin insan karakterinin şekillenmesindeki olağanüstü önemini diğer birçok düşünür de öne sürmüştür ve bu neredeyse basmakalıp fikir konusunda Rousseau'ya paye verilmesini mantıklı bulmuyorum. Benzer şekilde, milliyetçilik de Fransız filozoftan çok önce önemli bir güçtü ve bu kavramın yükselmesinde Rousseau'nun pek az payı vardır.

Rousseau'nun eserleri gerçekten de Fransız devrimine giden yolun taşlarını döşemiş midir? Bir ölçüde devrimi kuşkusuz kolaylaştırmıştır ve bu etki belki de Fransız devrimi üzerinde Diderot ve d'Alembert'in eserlerinin yapmış olduğu etkiden belirgin bir şekilde daha fazladır. Ancak, eserleri daha fazla sayıda, daha anlaşılır ve daha önce yayımlanmış olan Voltaire'in etkisi bu anlamda çok daha büyüktür.

Rousseau'nun mizaç itibarıyla ırkçılığa karşı olduğu ve bu konuda özellikle de günün diğer ünlü Fransız yazarlarıyla tezat oluşturduğu bir gerçektir. Ama ırkçılık karşıtlığı yeni bir kavram değildi: Siyasi ve toplumsal inançlarımız, onları aklamak için sıkça uydurduğumuz sözde akılcı savunmalara rağmen, genellikle duygu ve önyargılara dayanır.

Rousseau'nun etkisi bazı hayranlarının (ya da karşıtlarının) iddia ettiği kadar olmasa bile, çok büyüktü. Edebiyatta romantik akımın yükselişinde önemli bir etken olduğu tamamen doğrudur ve eğitim kuramları ve uygulamaları üzerindeki etkisinin daha da önemli olduğu zaman içinde görülmüştür.

Rousseau çocuk eğitiminde kitaptan öğrenmenin önemini en aza indirgemiş; çocuğun aklından önce duygularının eğitilmesi gerektiğini öne sürmüş ve deneyim yoluyla öğrenmenin önemini vurgulamıştır. (Yeri gelmişken, Rousseau'nun bebeğin emzirilmesinin yararlarını ilk savunanlardan biri olduğunu da belirtelim.) Kendi çocuklarını terk etmiş bir kişinin başkalarına çocukların nasıl yetiştirmeleri gerektiği konusunda söylev nutuk çekmesi kulağa şaşırtıcı gelebilir ama, Rousseau'nun fikirlerinin eğitim kuramlarını derinden etkilediğinden de hiç kuşku yoktur.

Rousseau'nun siyasi eserlerinde birçok ilginç ve özgün fikir vardır. Hepsinde baskın olan ise, tutkuya varan bir eşitlik isteği ve aynı derecede heyecanla ifade edilen; toplumun mevcut yapısının dayanılmaz derecede adaletsiz olduğu duygusudur. ("İnsan özgür doğar ama her yerde zincire vurulur.") Kendisi şiddet kullanmamasına rağmen, Rousseau'nun başkalarına yavaş ilerleyen reformlardansa şiddet kullanan devrimi tercih etme ilhamı verdiği de muhakkaktır.

Rousseau'nun özel mülkiyet konusundaki görüşleri (birçok başka konuda olduğu gibi) birbiriyle sık sık çelişirdi. Bir keresinde mülkiyeti "yurttaşların haklarının en kutsalı" diye tanımladı. Ancak, özel mülkiyete yaptığı saldırıların okurlarının tutumu üzerinde özel mülkiyeti öven ifadelerinden daha etkili olduğu rahatlıkla söylenebilir. Rousseau özel mülkiyet kurumuna ciddi anlamda saldıran önemli yeni çağ yazarlarının ilklerindendi; dolayısıyla sosyalizm ve komünizmin öncülerinden sayılabilir.

Son olarak Rousseau'nun anayasa kuramları da unutulmamalıdır. "Sosyal sözleşme"de öne sürülen fikir, Rousseau'nun sözleriyle, "Toplumun oluşturduğu her bireyin ve bireysel hakların topluma tamamen yabancılaşmasıdır. Böyle bir ifade yurttaşın özgürlük veya vatandaşlık haklarının savunulmasına pek imkan vermemektedir. Rousseau otoriteye başkaldıran bir kişiydi ama, kitabının yarattığı belli başlı etki, daha sonra kurulan totaliter rejimleri haklı çıkarmak olmuştur.

Rousseau had safhada nevroitik (paranoyak demeyelim) ve erkek Őovenliđi guden kiŐiliđe sahip; fikirleri uygulanamaz, kafası karıŐık bir dűŐünür olduđu gerekçeleriyle eleŐtiriye uđramıŐtır. Bu tür eleŐtiriler bűyűk ölçűde haklı çıkmıŐtır. Ama eksik yönlerinden çok daha önemli olan; modern dűŐünceyi iki yűzyıldan fazla bir süredir etkilemeye devam eden ŐimŐek gibi algılama yeteneđi ve pırıl pırıl özgűnlűđüdür.

Kaynak: Michael H. Hart, Dűnya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 363-367.

www.tarihaglencesi.com